

Een van de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs is bij leerlingen het inzicht ontwikkelen dat elk geschiedverhaal een vorm van interpretatie is. Ze moeten leren deze interpretaties uit een tekst te halen. Vaak worden dan korte bronnen gebruikt. Dit is logisch want opdrachten moeten binnen een bepaald tijdsbestek gemaakt kunnen worden. Jammer hierbij is dat de leerlingen niet echt in contact komen met verschillende vormen van geschiedschrijving. Bij deze opdracht gaat het om langere bronnen, waarbij de leerlingen hun inzichten verwerken in een essay.

Het is een opdracht voor 5/6 atheneum. Voor 4 havo blijken de teksten zoals ze nu zijn te moeizaam om te lezen. Maar in principe is de werkwijze ook daar te gebruiken.

HENK RIJKEBOER

De val van de Bastille

Essayopdracht met historiografische vergelijking

Een vergelijking tussen twee auteurs kan opgebouwd worden door:

- een vraag naar het interpretatieverschil: Wat is de kern van het betoog?
- een vraag naar de verschillen in benadering/weergave tussen beide teksten (analytisch, beschrijvend).
- een vraag of er (harde) feitelijke tegenstellingen tussen beide teksten te ontdekken zijn.

Verleidelijk is ook te vragen naar feiten die de ene auteur wel noemt, maar de ander niet. Echt uitputtend moet u de leerlingen daar echter niet op laten ingaan. Bij de meeste historische werken krijgt men zoveel verschillen dat het bijna ondoenlijk is de opdracht dan nog te maken. Het is voldoende als leerlingen

zien dat het noemen of juist weglaten van feiten te maken heeft met de interpretatie van de auteur. Dit laatste zal meestal al aan de orde zijn geweest bij de beantwoording van bovenstaande vragen.

'De val van de Bastille'

In mijn opdracht 'De val van de Bastille' worden fragmenten gebruikt van twee bekende historici, Albert Soboul en Donald Sutherland. Soboul was een Frans historicus die een analyse vanuit de (marxistische) klassentegenstelling gaf. Sutherland is een momenteel in de Verenigde Staten werkzaam historicus. Hij ontkent dat de hervormingen in de Franse Revolutie een groot draagvlak onder de bevolking hadden. Aan beide teksten is door middel van voetnoten een uitleg toegevoegd van, voor leerlingen mogelijk onbekende, namen en begrippen. Bovendien heb ik gepro-

beerd met deze opdracht een andere 'deugd' te oefenen: het schrijven een essay. De tijd die leerlingen voor de hele opdracht nodig hebben is ongeveer 2 uur.

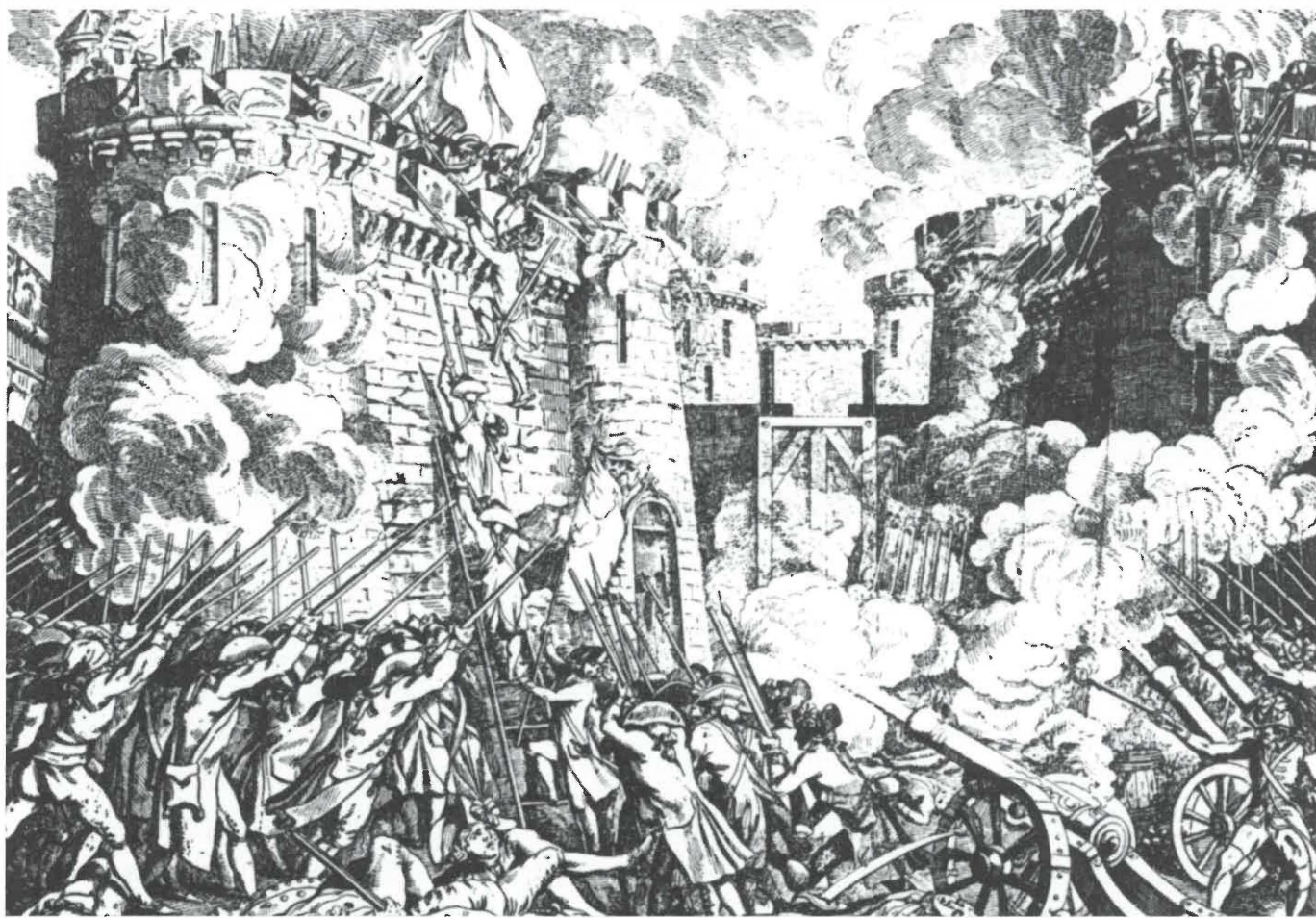
Interpretatieverschillen

De fragmenten geven heel duidelijk de interpretatieverschillen tussen beide historici aan.

Volgens Soboul was de val van de Bastille van groot belang. De bourgeoisie overwon hier, haar soevereiniteit werd door de koning erkend. 'Deze dag bezegelde niet alleen de machtsovername door een nieuwe klasse, maar ook de instorting van het Ancien Régime.'

HENK RIJKEBOER GEEFT GESCHIEDENIS IN HET VOLWASSENEN-ONDERWIJS OP DE AFDELING EDUCATIE VAN HET HORIZON COLLEGE IN ALKMAAR.

De bestorming van de Bastille, 14 juli 1789 – de staatsgevangenis in Parijs. Negentiende eeuwse gravure.

Weliswaar noemt Sutherland de val van de Bastille het symbool van de overwinning op het despotisme en de redding van de Nationale Vergadering, maar hij vermijdt het de overwinning van 'de bourgeoisie' te noemen. Hij legt de nadruk op de rol van het leger: 'De val van de Bastille was minder belangrijk dan het ontwakend besef dat het leger potentieel onbetrouwbaar was'.

Verschillen in benadering

De manier waarop beide auteurs hun onderwerp benaderen is duidelijk verschillend. Een mooi voorbeeld hierbij is de bestorming van de Bastille zelf. Deze wordt door Soboul kort beschreven. Sutherland geeft in een uitgebreider verslag de rauwe gewelddadigheden van de gebeurtenissen voor en na de overgave weer.

Feitelijke tegenstellingen

Niet alleen zijn er verschillen van aanpak te ontdekken in beide teksten. In de teksten zijn duidelijke feitelijke tegenstellingen te vinden. De ene laat Lode-

wijk xvi op 15 juli in de Nationale Vergadering de terugtrekking van de troepen aankondigen, de andere beweert juist dat Lodewijk meedeelde dat er geen sprake was van inrukking van de troepen. Zo zijn er meer voorbeelden te vinden als men de tekst kritisch leest. Dergelijke tegenstellingen zijn trouwens niet alleen te vinden tussen beide auteurs. Ook als men het werk ernaast legt van een andere historicus, Simon Schama bijvoorbeeld, vallen ze op. Het vinden van feitelijke tegenstellingen is nuttig omdat het leidt tot relativering van zogenaamde 'harde feiten'. Het roept ook vragen op. Hebben beide auteurs verschillende bronnen gebruikt of misschien dezelfde bronnen verschillend geïnterpreteerd? Kan het zijn dat er sprake is van verkeerde bronverwerking? Zijn er uiteindelijk fouten bij de vertaling van het werk van een der beide auteurs gemaakt?

Het essay

Aan de hand van hoofd- en deelvragen kunnen de leerlingen deze tek-

sten gaan analyseren. Hierbij heb ik ervoor gekozen om leerlingen eerst door middel van steekwoorden in schema's de belangrijkste antwoorden op de deelvragen te laten samenvatten. De leerling kan daarmee gestructureerd zijn essay gaan schrijven. De elementen ervan liggen klaar.

Een tweede voordeel is dat minder taalvaardige leerlingen soms moeite hebben bepaalde zaken juist te formuleren. Aan de hand van een schema kan de docent dan achterhalen of in ieder geval de achterliggende analyse juist is geweest.

Uiteindelijk moet er een essay geschreven worden dat op zichzelf een goedlopend verhaal is. Vandaar dat hiervan ook een vakoverstijgende opdracht gemaakt kan worden waarin ook de collega Nederlands meedoet.

Kortom, het schrijven van een essay met een historiografische vergelijking kan veel vaardigheden doen ontplooiën. Succes met de toepassing van deze opdracht!

De val van de Bastille

De volgende bronnen gaan over de oorzaken van de Franse revolutie en de betekenis van de val van de Bastille. De teksten zijn gehaald uit boeken van twee prominente historici: Soboul en Sutherland. Bij bestudering zul je merken dat de feiten soms in tegenspraak zijn, maar ook, en dat is nog belangrijker, zijn er interpretatieverschillen.

Instructie

Schrijf een essay met de titel 'De val van de Bastille'. Gebruik hiervoor de twee bronnen.

De *hoofdvraag* is: Wat was de betekenis van de val van de Bastille?

Splits deze op in de volgende *deelvragen*:

- A** Zijn de schrijvers het eens over de betekenis van de val van de Bastille?
Vergelijk de visie van Sutherland met die van Soboul op deze gebeurtenis.
Vermeld deze tegenstellingen in een apart schema, op de volgende manier:

Soboul	Sutherland
De betekenis van de val van de Bastille volgens Soboul	De betekenis van de val van de Bastille volgens Sutherland

- B** Zijn er verschillen in de manier/aanpak waarop beide auteurs hun onderwerp weergeven?
Vergelijk de aanpak van het onderwerp van Sutherland met die van Soboul.
Vermeld deze tegenstelling in een apart schema, op de volgende manier:

Soboul	Sutherland
De manier van weergave door Soboul	De manier van weergave door Sutherland

- C** Zijn er in beide teksten tegenstellingen te constateren met betrekking tot de weergave van feiten?
Zo ja, welke tegenstellingen en welke conclusie verbind je hieraan?
Vermeld deze tegenstellingen in een apart schema, op de volgende manier:

Soboul	Sutherland
Alleen mannen deden mee (dit voorbeeld van een feitelijke tegenstelling is met opzet niet juist!)	Alleen vrouwen deden mee

Het schrijven van het essay

Nadat je de schema's hebt gemaakt begin je aan het schrijven van jouw essay. Bij het schrijven van het essay gebruik je de elementen die je in jouw schema's hebt vermeld.

Begin met een *inleiding* waarin de hoofdvraag verwerkt wordt. Zorg dat het hele essay een goedlopend verhaal is dat gepubliceerd kan worden in een tijdschrift voor scholieren van een middelbare school.

Gebruik in het *middenstuk* voor elke deelvraag een nieuwe paragraaf en zet hier een toepasselijke titel (kop) boven. Verwerk hier dus de gegevens die je in de schema's bij de deelvragen a, b en c vermeld hebt.

Tenslotte trek je jouw eigen (afgewogen) *conclusie* waarbij je een antwoord geeft op de hoofdvraag.

Zorg tevens dat jouw bevindingen bij de deelvragen hierin verwerkt worden. Hierbij mag je een beredeneerde eigen visie geven op de interpretaties van Soboul en Sutherland.

Lever de schema's samen met het essay in.

Veel succes!!!

Soboul

Op 13 juli was het tot nieuwe oproeren gekomen. Door Parijs trokken groepen die naar wapens zochten en de huizen van aristocraten¹ dreigden te doorzoeken; er werden loopgraven gegraven en barricaden opgeworpen.

Vanaf vroeg in de ochtend waren de arbeiders van de smederijen bezig pieken te vervaardigen. Maar men had vuurwapens nodig. De menigte vroeg die tevergeefs aan de 'prévôt des marchands' (soort burgemeester).

's Middags weigerden de 'Franse gardisten', die bevel gekregen hadden Parijs te verlaten, te gehoorzamen en stelden zij zich ter beschikking van het Hôtel de Ville.

Op 14 juli riep het volk om algemene bewapening. Om zich wapens te verschaffen ging het naar de Invalides, waar men ongeveer 30.000 geweren bemachtigde, en vervolgens naar de Bastille.

Met muren van 30 meter hoog en slotgrachten van 25 meter breed was de Bastille ondanks een verdediging door slechts 80 oorlogsinvaliden en 30 Zwitsers wel in staat een aanval van een opgewonden menigte te doorstaan. Maar de ambachtslieden van de Faubourg² Saint-Antoine kregen versterking van twee detachementen Franse gardisten en een aantal burgers van de militia, die 5 kanonnen meevoerden, waarvan er drie in stelling gebracht werden voor de deur van het fort. Dit gaf de doorslag; de gouverneur, Launay, moest capituleren: hij liet de ophaalbrug zakken en het volk stormde ten aanval.

Vanuit Versailles had de Assemblée Nationale³ de Parijse gebeurtenissen bezorgd gevolgd. In de loop van de 14de juli zond men twee deputaties naar de koning om enkele concessies los te krijgen. Al gauw kwam het bericht van de inname van de Bastille binnen.

Wat zou Lodewijk xvi⁴ doen? Parijs onderwerpen zou een moeilijke straat-oorlog vergen; enkele liberale leden van de oude adel, onder wie de hertog van Liancourt, raadden de koning aan de troepen terug te trekken, ook in het belang van hemzelf.

Lodewijk xvi wilde tijd winnen. Op 15 juli begaf hij zich naar de Assemblee om de terugtrekking van de troepen aan te kondigen.

De Parijse bourgeoisie⁵ profiteerde van de overwinning van het volk en maakte zich meester van het bestuur van de stad. Het permanente comité van het Hôtel de Ville⁶ werd de 'Commune'⁷ van Parijs. De gedeputeerde⁸ Bailly werd tot burgemeester gekozen terwijl La Fayette⁹ tot commandant van de burgerlijke militia¹⁰ benoemd werd, welke al gauw de naam van 'Nationale Garde'¹¹ aannam.

De koning bekroonde zijn nederlaag door op 16 juli Necker terug te roepen en zich op 17 juli naar Parijs te begeven. Door zijn aanwezigheid in de hoofdstad bekrachtigde hij de resultaten van de opstand van 14 juli. Hij werd in het Hôtel de Ville ontvangen door Bailly, die hem de driekleurige kokarde¹² aanbod als symbool van de 'verheven en eeuwige band tussen de monarch en het volk'. Lodewijk xvi was zeer ontroerd en kon slechts uitbrengen: 'Mijn volk kan altijd op mijn liefde rekenen.'

De aristocratische kringen waren diep geschokt door het toegeven van de koning. De leiders besloten liever het land te verlaten dan trouw te blijven aan een koning die tot zulke concessies bereid was. De graaf van Artois¹³ vertrok in de vroege ochtend van 17 juli naar de Nederlanden met zijn kinderen en zijn gebruikelijke gevolg; de prins van Condé en zijn hele gezin volgden weldra; de hertog en de hertogin van Polignac reisden naar Zwitserland, maarschalk De Broglie naar Luxemburg. Dat was het begin van de emigratie.

Het aanzien van de koning werd in deze julidagen van 1789 sterk aangetast; de Parijse bourgeoisie kwam er zegevierend uit te voorschijn: zij had haar macht gevestigd in de hoofdstad, haar soevereiniteit¹⁴ was door de koning zelf erkend. De 14de juli was niet alleen de feitelijke overwinning van de bourgeoisie maar ook een symbool van vrijheid. Deze dag bezegelde niet alleen de machtsovername door een nieuwe klasse, maar ook de instorting van het Ancien Régime¹⁵, waarvan de Bastille het symbool was: in die zin scheen deze dag een grote belofte voor alle verdrukten.

Uit: Albert Soboul, *De Franse Revolutie* (Amsterdam 1979), 112-113.

Sutherland

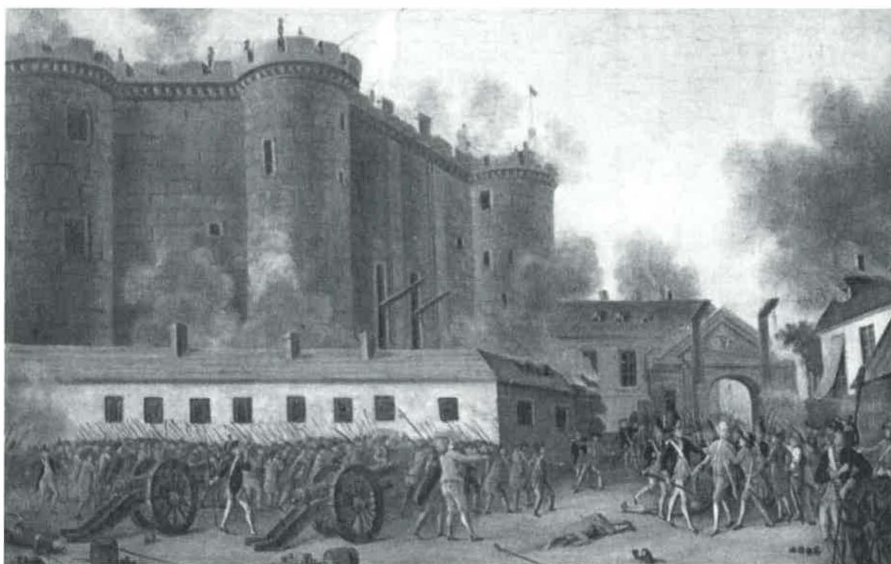
Een massale menigte mensen stortte zich op de ochtend van de 14de op de Invalides en maakte zonder enige moeite 32.000 musketten buit die lukraak aan iedereen die dat wilde ter hand werden gesteld. Maar patronen en 10.000 pond buskruit waren opgeslagen in de Bastille, een oud fort dat normaal gesproken als staatsgevangenis dienst deed en dat met zijn bijna dertig meter hoge muren boven de Faubourg Saint-Antoine uittorende. Er had zich daar al vroeg in de ochtend een menigte verzameld en vanaf het middaguur waren de belegeraars en het kleine garnizoen met elkaar in een vuurgevecht gewikkeld.

Tijdens de wapenstilstanden, waaraan men zich nauwelijks hield, zond het Permanent Comité, dat in het Hôtel de Ville bijeen was, in de loop van de dag vier afzonderlijke delegaties die de gouverneur, de markies de Launay, verzochten zich over te geven, maar deze weigerde.

Tijdens een bestorming waarbij de volksmenigte een ophaalbrug omlaag haalde die toegang tot het binnenplein gaf, openden de verdedigers het vuur op de aanvallers waarbij achtennegentig doden en drieënzeventig gewonden vielen.

Het beslissende moment kwam halverwege de middag toen leden van de Franse Garde, die schuilgingen achter een rookgordijn van brandend stro dat op karren was aangevoerd, een bres sloegen in de buitenste verdedigingsring en stukken geschut richtten op een van de ophaalbruggen die toegang tot de binnenpleinen gaf. De Launay dreigde eerst de munitiemagazijnen en daarmee de helft van de wijk op te blazen, maar luisterde naar verstandiger raad en beval de ophaalbrug bij de hoofdpoot neer te laten. Het fort had zich overgegeven.

Zes van de garnizoenssoldaten werden later om hals gebracht als vergelding voor de schietpartijen eerder op de dag. De Launay, die bij het begin van de onderhandelingen de verdenking van de kant van het volk op zich had geladen, werd door de straten gesleurd, geslagen, neergestoken en vervolgens doodgeschoten; vervolgens hakte men met een mes zijn hoofd af, spieste het op een hooivork en droeg het in optocht door

De Bastille, een middeleeuwse dwangburcht en de staatsgevangenis van Parijs op 14 juli 1789.

de straten omdat, zoals de man die dit gedaan had later beweerde, 'hij als kok wist hoe hij met vlees moest omgaan'. Hetzelfde lot onderging Jacques de Flesselles, het hoofd van het Permanente Comité, die er door het publiek van werd verdacht dat hij op de 13de en 14de de uitreiking van wapens had verhindert. Op 22 juli werden de intendant¹⁶ van Parijs, Bertier de Sauvigny, en zijn schoonvader, Foulon de Doue, die ervan werden verdacht dat ze voedsel hadden gehamsterd, eveneens vermoord en onthoofd, waarna men met hun hoofden en harten door de stad paradeerde. Het Ancien Régime had van tijd tot tijd de stoffelijke resten van terechtgestelde misdadigers tentoongesteld; nu eiste het volk zelf het recht op.

De val van de Bastille wordt terecht geroemd als het symbool van de overwinning op het despotisme. Maar ondanks de volksmythologie van die tijd, bevonden er zich maar zeven gevangenen in het fort, waarvan er maar één om politieke redenen vastzat – een indicatie van de weerzin van het bewind van Lodewijk XVI om *lettres de cachet*¹⁷ te gebruiken. In ruimere zin torpedeerde de val van de Bastille de plannen van de koning en redde de Nationale Vergadering. Het duurde enige tijd voordat men zich dit in Versailles realiseerde.

Na de terugtrekking van de troepen van de Place Louis XV op 12 juli, had Besenval niets in het werk gesteld om de kleine garnizoenen in de Invalides en de Bastille te steunen. Op de avond van de 14de trok hij zijn manschappen van het Champ de Mars terug om de toegangswegen tot Versailles veilig te stellen. Met

andere woorden, hij liet Parijs aan de opstandelingen over, maar liet zijn troepen zich niet verspreiden.

Toen de koning de volgende dag in de Vergadering verscheen, deelde hij de afgevaardigden mee dat er geen sprake was van inrukking van de troepen. Naderhand eisten Barnave en Mirabeau¹⁸ het ontslag van Breteuil¹⁹ regering en de terugkeer van Necker, maar er was vooralsnog geen enkele garantie dat Lodewijk dit zou inwilligen. Pas op de ochtend van de 16de tijdens een raadsvergadering ontdekte de koning dat de situatie hopeloos was. Maarschalk de Broglie deelde hem mee dat de loyaliteit van het leger wankelde en dat vluchten uitgesloten was. Lodewijk moest capituleren. De leger-troepen werden naar hun garnizoenen gedirigeerd en Necker werd teruggeroepen.

De dag daarop begaf Lodewijk, die gezwicht was voor de roep van het gepeupel, zich naar Parijs, waar hij, ten overstaan van een juichende menigte die tot de tanden gewapend was, op de trappen van het Hôtel de Ville de driekleurige kokarde opdeed (wit was de kleur van de Bourbons, blauw en rood de kleuren van Parijs) en de benoeming van Bailly als burgemeester van Parijs en van Lafayette als commandant van de Nationale Garde (de nieuwe naam van de burgermilitie) bevestigde. Kortom, de val van de Bastille was minder belangrijk dan het ontwakende besef dat het leger potentieel onbetrouwbaar was.

Uit: Donald M.G. Sutherland, *Revolutie en Contra-Revolutie* (Amsterdam 1989), 62-63.

Noten

- 1 Aristocratie: adel, deze had allerlei voorrechten. Voorbeelden van deze voorrechten zijn dat zij de belangrijke banen bij de overheid in handen hadden en bovendien belangrijke belastingen niet hoefden te betalen.
- 2 Faubourg: een wijk van Parijs.
- 3 Assemblée Nationale: Nationale Vergadering.
- 4 Koning van Frankrijk.
- 5 Bourgeoisie: de gegoede (rijke) burgerij, deze moest voor de revolutie veel belasting betalen maar had géén politieke invloed (in tegenstelling tot de adel).
- 6 Hôtel de Ville: stadhuis.
- 7 Commune: gemeenteraad.
- 8 Gedeputeerde: lid van de Nationale Vergadering.
- 9 La Fayette was een aristocraat, die de burgerij steunde in haar streven naar hervormingen.
- 10 Burgerlijke militia: klein leger van vrijwillige burgers.
- 11 Necker: was minister van Lodewijk XVI die hervormingen wilde doorvoeren. Necker was daarom ontslagen, maar werd nu weer teruggeroepen als minister.
- 12 Kokarde: versiersel, bevestigd aan hoofddeksel.
- 13 Hier worden belangrijke adellijke personen genoemd.
- 14 Souvereiniteit: hoogste macht.
- 15 Ancien Régime: het oude Frankrijk van voor 1789.
- 16 Ambtenaar belast met het beheer van huishoudelijke aangelegenheden.
- 17 Bevel tot inhechtenisneming: werd vaak gebruikt om politieke tegenstanders op te sluiten.
- 18 Barnave en Mirabeau: zij waren woordvoerders van de 'derde stand' (de burgerij) in de Nationale Vergadering.
- 19 De Breteuil: adellijke minister-president van Lodewijks regering.

Wil je meer informatie?

Kijk voor de feiten van de Franse Revolutie in een schoolboek.

De beoordeling

Beoordelingsmodel

Inleiding:	
– correcte probleemschets	10 punten
Middenstuk:	
– deelvraag A	12 punten
– deelvraag B	12 punten
– deelvraag C	6 punten
Conclusie:	
– een afgewogen conclusie die aansluit bij inleiding en middenstuk	20 punten
Extra:	
– goedlopend samenhangend verhaal:	6 punten
Totaal te behalen voor essay	66 punten
Te behalen voor schema A, B en C	24 punten
Totaal	90 punten
Bonus	10 punten
Eindtotaal	100 punten

Correctiemodellen

Schema A

Soboul: overwinning van de bourgeoisie (4)
Sutherland: besef dat het leger onbetrouwbaar was (4)

Schema B

Soboul: geen gewelddadige details/analyse (vanuit de klassenstrijd) (4)
Sutherland: schetst gewelddadig beeld van het volk ('gepeupel') (4)

Schema C

Soboul:
– Lodewijk XVI begaf zich op 15 juli 'naar de Assemblée om de terugtrekking van de troepen aan te kondigen'
– de menigte maakte op 14 juli 30.000 geweren buit in de Invalides
– in Parijs zijn geen troepen ingezet, omdat men geen straatoorlog wilde.
– Lodewijk werd in het Hotel de Ville ...

Sutherland:
– ... 'deelde hij de afgevaardigden mee dat er geen sprake was van inrukking van de troepen'
– 32.000 (musketten)
– men bang was dat de troepen onbetrouwbaar waren
– Lodewijk was op de trappen van het Hotel de Ville (Dit hoeft geen tegenstelling te zijn als de trappen zich binnen bevinden, maar er is bij Sutherland sprake van een menigte. Dan is het logisch dat de koning zich buiten op de trappen bevond.)

Per feitelijke tegenstelling 4 punten.

Een tegenstelling moet duidelijk weergegeven zijn voor zowel Soboul als Sutherland om punten te kunnen opleveren.

Er moeten twee echte tegenstellingen gevonden worden. Dus totaal te behalen $2 \times 4 = 8$ punten bij dit schema.

Voorbeeld uitwerking essay

1. Inleiding

Het belangrijkste is dat de leerling zelf een redelijke inleiding schrijft = 10 punten
(Voorbeeld van een mogelijke inleiding).

In bijna elk geschiedenisboek voor het onderwijs dat de Franse Revolutie behandelt, komt de val van de Bastille als een belangrijke gebeurtenis naar voren. Dit betekent echter niet dat historici dezelfde interpretatie hebben van de betekenis van de val van de Bastille. Aan de hand van twee gerenommeerde historici, namelijk Soboul en Sutherland, gaan wij in op de vraag wat de betekenis was van de val van de Bastille.

2. Middenstuk

Hieronder volgen slechts een aantal kernen die het betoog van de leerling moeten voorkomen. Uiteraard mag de leerling hierbij wel zijn eigen woorden gebruiken. De volgorde van beide deelvragen mag de leerling zelf weten.

2a. Over de betekenis van de val van de Bastille:

(Aanwijzing voor de correctie: alleen indien duidelijk het interpretatieverschil tussen Soboul en Sutherland wordt aangegeven mogen 12 punten worden toegekend! Dus als men in schema 1 het verschil juist had weergegeven, maar men doet het niet in dit essay = 0 punten.)

Volgens Soboul was de val van de Bastille van groot belang. De bourgeoisie overwon hier, haar soevereiniteit werd door de koning erkend. 'Deze dag bezegelde niet alleen de machtsovername door een nieuwe klasse, maar ook de instorting van het Ancien Régime.'

Weliswaar noemt Sutherland de val van de Bastille het symbool van de overwinning op het despotisme en de redding van de Nationale Vergadering, maar vermijdt het de overwinning van 'de bourgeoisie' te noemen.

Sutherland legt de nadruk op de rol van het leger: 'de val van de Bastille was minder belangrijk dan het ontwakend besef dat het leger potentieel onbetrouwbaar was'.

2b. Tegenstellingen in de manier/aanpak van beide auteurs

Alleen indien duidelijk het aanpakverschil tussen Soboul en Sutherland wordt aangegeven mogen 12 punten worden toegekend!

2c. Tegenstellingen in de weergave van feiten:

De gevonden gegevens uit schema 3 moeten hier in zinsverband weergegeven worden = voor elke correct weergegeven volledige tegenstelling: 6 punten = $2 \times 3 = 6$ punten in totaal.

3. Conclusie

De leerling moet in de afweging de conclusies uit beide deelvragen betrekken. Daarna kan hij tot een synthese komen waarin hij/zij stelt dat het een de ander niet uitsluit en dat dus beide interpretaties juist kunnen zijn of dat hij/zij een beredeneerde keuze maakt tussen beide interpretaties! = 20 punten.